

SKRIVENI BOG ATEISTIČKIH MASA

Radničke mase, koje je najčešće iskorištavala manjina eksploatatora, danas su većinom ateističke, bilo da se predstavljaju kao takve, bilo da su proglašavane takvima. Dovoljno je navesti komunističku Kinu s njezinih 600 milijuna stanovnika, a od zemalja nazvanih kršćanskima Italiju s njezinih 8 milijuna komunista, koji su u velikom broju vjernici, a ipak su smatrani ateistima.

Nije li Crkva upućena prvenstveno ovim masama, prema riječima proroka, koje Isus primjenjuje na sebe i onda na svoje apostole: »Duh je Gospodinov na meni, jer me je posvetio pomazanjem i poslao me da donesem evanđelje siromasima, da navijestim zarobljenima otkup i slijepima povratak vida, da oslobodim potlačene, da propovijedam godinu milosti Gospodinove« (Lk 4, 18—19; Iz 61, 1)?

Kada se raspravljalo pitanje sheme o Crkvi u svijetu, oci su se suočili s problemom da govore o ateizmu ili, tačnije, o ateistima, o ateizmu čitavih naroda. Je li trebalo govoriti o ateističkom komunizmu? Ponovno ga osuditi? Budući da Koncil nije htio izreći nijednu osudu, nije li bilo prikladnije, da se o tome uopće ne govori? A ipak, bilo je nemoguće tretirati suvremeni svijet kao da nije velikim dijelom ateistički, kad je on to zaista.

I tako je Koncil ipak bio prinuđen da govori o ateizmu, da ga opisuje onakvim kakav mu se predstavljao i da se sam obrati ateistima, pokazujući im Čovjeka u njegovoj punini, Isusa Krista. U tome se sastojalo veliko pitanje, koje se postavilo Apostolskoj crkvi: apostoli moraju ići siromašnima i onima, koji su daleko, gdje su ateisti danas istovremeno narodi daleki i narodi siromašni, u zajednici čovječanstva; treba se, dakle, okrenuti prema njima. Tako su se oni biskupi, koji su najviše angažirani donošenjem Evanđelja siromašnima i apostolatom u radničkom miljeu, naročito trudili da privuku pažnju svih na ateizam i da se ateizmu donesu pravi odgovori.

I — ATEIZAM MASA

Konkretni kontakt s ateistima i ateističkim masama obavezuje, prema pozivu Pavla VI u »Ecclesiam suam« i pozivu Ivana XXIII u »Pacem in terris«, na distingviranje različitih aspekata ateizma. Ne postoji nego jedan ateizam, i 13. shema to dobro naglašava. Jednako je važno, da se ateizmu istraže uzroci i da se utvrdi njegovo pravo značenje.

a) ASPEKTI ATEIZMA MASA

Nauka i pokret

Teoretski ateizam grijeh je bogatih, plod jedne hiperkulture, koja je krenula stranputicom. Samo bogati mogu se osjećati nezavisnima. Siromasi snose posljedice ovih teorija, ovog ateizma, koji su stvorili intelektualci razmišljajući o bijedi masa i vjerujući, da su bijedi pronašli uzrok u religiji, a lijek u ateizmu. Ove teorije uplele su se sredinom 19. vijeka u radnički pokret za pravdu.

Kad se živi u ateističkoj sredini, tokom vremena izgleda da proklamirane i naučavane nauke ostaju nepromijenjene, ukočene same u sebi, dok su pokreti, koji su ih donijeli i koji su se u svom početku njima hranili, evoluirali i dalje evoluiraju. Ponekad se od nužde pravila krepost ili, tačnije, nauka. A kad je nužda jednom nadvladana, prepušta se neka nauka spava u bibliotekama. Tako je marksistički kibuc ojačavši svoju ekonomiju uvidio, da bi izgradnjom većih kuća za svaki bračni par djeca mogla živjeti sa svojim roditeljima, dok su u početku bila odijeljena od njih zbog ekonomske nužde i ideološke afirmacije. Ako čuvena distinkcija između religioznih superstruktura te ekonomskih i socijalnih struktura ne valja za proročku i »dinamičku« religiju, koja se uvijek miješa u strukture, dovoljno je tačna u pogledu »statičkih«¹ religija i ideologija, uključivši i dijalektički ateizam.

Za borbu protiv nepravde i za ostvarivanje novog ekonomskog i socijalnog poretka mogla se ukazivati kao nužna potreba da se uguše sve religije, za koje se smatralo da su vezane uz eksploatatore naroda. Kad je novi poredak već zaveden, ne izgleda više nužno biti ateist, budući da prava religija nije vezana za nepravdu, nego naprotiv za pravdu i mir. Danas komunisti to priznaju:

»Marksistička kritika vjere samo je sociološka. U onome, što je kršćanstvu bitno (objava), kršćanstvo je neosporivo sa strane marksizma. Marksizam sada zna, da je religija po svemu onome, što je u njoj zrelo, ona nešto drugo od religije, protiv koje su se borili utemeljitelji marksizma« (Luporini, komunist, profesor filozofije na sveučilištu u Firenci — Colloque de Chiemsee du 28-4 au 2-5 - 66).

Filozofske nauke jednom izrađene i definirane ostaju kakve jesu, napisane u knjigama. Socijalni i historijski pokreti evoluiraju i mijenjaju

¹ Bergson, Les deux sources de la morale et de la religion (Dva izvora morala i religije)

se. Ateizam je nauka tako stara kao što su stari grčki poganski filozofi, npr. Demokrit, koga je Karlo Marks dobro proučio. Danas su komunističke mase proglašene ateističkima, jer je u početku marksistička filozofija bila ateistička. Jesu li one stvarno ateističke? Francuska revolucija 1789. bijaše antireligiozna po svojim filozofima enciklopedistima. Dijete te revolucije, Francuska Republika 1966, tako je malo antireligiozna, da joj poneki predbacuju klerikalizam.

Na to razilaženje između nauke i historijskih kretanja podsjetio je Ivan XXIII u »Pacem in terris«, a prihvatio Pavao VI u »Ecclesiam suam«:

»Naučavanja ovih pokreta jednom izrađena i definirana ostaju uvijek ista, ali pokreti ne mogu izbjeći evoluiranju i promjenama, čak veoma dubokim« (»Pacem in terris«, br. 158—9).

Normalno je, da narav preuzme svoja prava, a život svoju bujnost, kad su jednom prebrođene razvojne krize. Kako da čovjek ne bude po prirodi religiozan, kad je stvoren po slici svoga Stvoritelja? Sv. Franjo Saleški iznosi na ovu temu parabolu o jarebici:

»Među jarebicama često se događa, da jedne drugima ukradu jaja, da bi ležale na njima, bilo iz čežnje za majčinstvom, bilo iz gluposti, koja im ne dopušta da prepoznaju vlastita jaja; i, gle, čudna stvar, ali temeljito dokazana: mlada jarebica, koja se izlegla i othranila pod krilima strane jarebice, na prvi zov svoje prave majke, koja je snijela ono jaje, iz kojeg je potekla mlada jarebica, ostavlja kradljivicu, vraća se svojoj pravoj majci te s njom živi. To čini u skladu sa svojim porijeklom, u skladu s povezanošću, koja se nije pokazivala te je tako ostala tajna, skrivena i kao uspavana u dnu naravi sve do susreta sa svojim objektom; kad je on izazove i razbudi, ta veza učini svoje i mlada joj se jarebica neizbježno podvrgne.

Isto je tako, Teotime, i s našim srcem; jer, ma kako da se razvijalo, hranilo i odgajalo u svijetu tjelesnosti, niskosti i prolaznosti i, kako se ono kaže, pod krilima naravi, u času, kad uputi prema Bogu svoj prvi pogled, kad primi prvu spoznaju o Bogu, u njemu se nezadrživo budi ona urođena i prvotna težnja da ljubi Boga. Težnja, koja je do tada bila kao prigušena i pritajena, neočekivano iskrsne kao iskra iz pepela i, potičući našu volju, daje joj polet najviše ljubavi, koju dugujemo vrhovnom i prvom uzročniku svih stvari« (»Traktat o ljubavi Božjoj«, I, 16).

Bilo bi zaista žalosno, da je II vatikanski koncil vodio računa samo o naukama, suprotstavljajući nauku Crkve nauci ateističkog marksizma; hoteći da bude više pastir nego učitelj, Koncil je izbjegao tu opasnost te je uspio da više sagleda ljude i njihove pokrete nego njihove nauke i ideološke sisteme.

Doktrinarci, borci i mase

Među ljudima postoje ateisti, koji su uvjereni, spremni, misaoni, ideolozi ateizma. Postoje također borci, koji propagiraju ateizam kao metodu i politiku. I jedni i drugi samo su manjina, ponekad veoma izgrađeni i zaneseni za ideale, pravde i mira, koji iskreno vjeruju da se

bore za čovjeka udarajući na religije, za koje smatraju da su čovječanstvu zlokočne, jer predstavljaju opasne iluzije i saveznice eksploatatora. Dešava se također, da ideolozi i borci trguju svojom doktrinom i svojom propagandom.

Ali, narodne mase najčešće nisu ni ideolozi ni borci. One žive, one rade, da bi živjele od rođenja do smrti, između tih dvaju velikih događaja. Shema 13. spominje drugi događaj — smrt, upravo prije nego što počinje govoriti o ateizmu. Zaista, ništa nije tako tužno kao pogreb onoga, koji ne vjeruje. Ljudska ljubav i dijete kao njezin plod predstavljaju isto tako nerješive enigme kao i smrt bez vjere. Zar svaki prijelaz iz života u majčinu tijelu u život pod vedrim nebom ne predstavlja jedan dokaz opstojnosti Božje? Ako je postojalo vrijeme, kad su ateistički borci izlagali embrione, kako bi dokazali, da Bog ne postoji, danas veliki magazini donose duboko religiozne reportaže o misteriju čovječjeg života i ljubavi. Ljudske mase doživljuju duboko u svom tijelu to veliko čudo ljubavi i njezin čudesni plod — dijete. Koliki od onih, koji zalutaju u kritičnoj fazi puberteta, ponovno nalaze ili otkrivaju Boga preko ljudske ljubavi. Knut Ledin to je veoma lijepo opisao u svom romanu, u kojem obrađuje budućnost ateističkog komunizma. Glavno lice romana, u početku ateist, susreće živoga Boga, koji je Ljubav, zavoljevši ženu, koja je u prostituciji ostala čista.

Na jednoj konferenciji pod naslovom *Ne, Bog ne postoji* jedan je borbeni ateist ljudima dva sata izlagao nedjela vjere. Svećenik, koji mu je odgovorio, jednostavno je podsjetio prisutne na ljubav, koju gaje prema svojoj djeci i svojim ženama, pozivajući ih da tu ljubav pročiste od svakog egoizma i da je razviju u beskraj, da bi dobili pojam o Bogu, jer Bog je stvorio čovjeka i ženu prema svojoj slici. Zatim je svećenik govorio o Isusu Kristu, o objavi pravoga Boga, koji je ljubav. Konačno im je naveo primjer o. Kolbea, poljskog redovnika, koji se ponudio da umre od gladi umjesto jednog osuđenika u logoru Auschwitzu. Tada je ustao jedan od prisutnih, metalski radnik, i rekao: »U ime mnogih drugova ja zahvaljujem svećeniku, jer smo došli ovdje u velikom broju s nadom, da ćemo čuti nekoga, tko će nam sažeto reći sve o Bogu. Mi nemamo vremena ni načina da proučavamo taj problem. Zato smo došli da čujemo one, koji su ga već proučili. Govornik je kroz dva sata ispričao svega i svašta, ali nije raspravio temu, koja je ipak najvažnija: da ili ne, postoji li Bog? Što se mene tiče, ja se smatram ateistom, jer sam vidio suviše nepravdi, koje čine vjernici. Ali neću da budem nepravedan prema svojoj djeci, i dao sam da se krste, jer neću da ih lišim Boga, ako postoji, a vi kažete, da on postoji i da je on ljubav.«

Mnoge se ateističke mase nalaze u istom položaju. Sablažnjuju se nad vjernicima, koji nisu pravedni, a podučavaju ih borbeni ateisti. U siromašnim zemljama, koje guši bijeda, i u bogatim zemljama, koje otupljuju standard, mase prihvaćaju ateizam čuvajući u dnu srca skrivenu težnju prema Onome, koji je Pravda i Ljubav.

Dovoljno je sudjelovati u velikim manifestacijama radničkih masa, pa da se osjeti duboko zajedništvo radnih ljudi ne samo međusobno u solidarnosti borbe za pravdu nego i duboko zajedništvo s Izvorom

te solidarnosti i te pravde. Upravo pred otvaranje trećeg zasjedanja Koncila, golema je masa defilirala Rimom u sprovodu Palmira Togliattija. Sprovod je odavao veću religioznost nego mnoge svečane crkvene manifestacije. Lica su prisutnih bila izrovnana životom rada i borbe za minimum pravde i ljudskog dostojanstva. Starice su išle za povorkom. Ulice su bile posute cvijećem i palmama. Koliko ih je među ovim ljudima i ženama bilo zbilja ateističkih? Pa i sam on, koga je njegova pobožna majka dala krstiti imenom Palmiro, jer se rodio na Cvjetnicu, dan palama? Da li je ovaj rimski narod tako različit od jeruzalemskoga, koji je tražio svoga Mesiju sve do podnožja križa? Koliko je bilo Šimuna Cirenaca među ovim radnicima? Pa i u Nazaretu u komunističkom defileu svakog 1. maja, dok defile ide oko crkava sagrađenih na brežuljcima Isusa Tesara, koliko ima pravih ateista među arapskim kršćanima?

Još bolje nego na skupovima ili manifestacijama, u svagdanjem životu i radu osjeća se u radničkim masama, pod sjenom manje ili više ravnodušnosti i prevrata, očekivanje i nada u Boga. U svojoj enciklici »Divini Redemptoris«, prvi od četiri citata navedena u 13. shemi da podsjetite kako su četiri zadnji pape osudili ateizam, već je Pio XI rekao svećenicima: »Idite k radniku, siromašnom radniku, kod njega ćete naći evandeoskih vrednota.« Svećenici, koji su se odazvali tom poslanju, znaju, da je to istina, ne samo s obzirom na radnika pojedinca nego i s obzirom na radničke mase. Tu se nameće još jedno važno razlikovanje: može biti ateista u vjernom puku, kao što može biti vjernika u ateističkim masama. Na kraju, masa može biti bezbožna ukoliko je masa, dok njezini članovi kao osobe ostaju vjernici.

Odbacivanje vjera i traženje vjere

U ateističkim masama mnogi odbacuju prikazivanje Boga, ako to prikazivanje smatraju grubim, neprikladnim. Razvitak pučke kulture to traži. Više se ne vjeruje u Božić-Batu i više se nema povjerenja u prikazivanje Boga s dugom bradom i Duha Svetoga u liku odveć naravnog goluba — a ne kaže li Sv. pismo »kao« golub (Lk 3, 22), jezici »kao« plamen (Dj. ap. 2, 3)?

Odbacivši karikature Boga, traži se baš sami Bog pod imenima Istina, Pravda i Ljubav. Uostalom, manje je u pitanju Bog nego religija, manje religija nego religije. Bergson u djelu »Dva izvora morala i religije« razlikuje zatvoreni i otvoreni moral, statičnu i dinamičnu religiju.

U ateističkim masama nagoni se osjeća, da ne vrijedi mnogo nacionalistički i rasistički moral suočen s općom solidarnošću svih ljudi. Mase se intuitivno odvrćaju od religija, koje su vezane uz neki poredak, ustaljeni red, koji je često upravo nered i nepravda, a čemu je narod žrtva.

U jednoj sjednici IV zasjedanja Koncila pripovijedao je kard. Josip Cardijn, da su mu u Brazilu kršćanski veleposjednici tumačili, da ne treba naročito poučavati seljake, jer bi bili nesretni, ako bi se izobrazili, kad moraju obrađivati zemlju. Kako da ti seljaci ne odbace vjeru za koju tvrde njihovi izrabljivači da je oni obdržavaju i podupiru? U nekoj

tvornici Bliskog istoka gospodar kršćanin pomaže svoju crkvu, a iskorištava svoje radnike, ne plaćajući im više od 1 dolara za 8,5 sati dnevnog ili noćnog rada, bez ikakva socijalnog osiguranja. Taj gospodar doznačuje veliku pomoć crkvama. U narodu se zna, da treba dati caru carevo, da se uzmgone dati Bogu Božje. Mase odbacuju religije čim opaze, da su one kompromitirane političkim, ekonomskim i socijalnim poretkom, koji njih pritiska. Ali, one prianjaju uz pravu vjeru, otvorenu i dinamičku, proroku i evanđeosku, čim im se pruži. U mnogo slučajeva, ateizam može biti kao prijelaz, potrebno zlo, pretapanje krivih religija u pravu, ili barem pročišćavanje od onoga, što je krivo, skućeno, previše tjelesno i vremenito u religijama, da se omogući stupanje u pravu: onu Isusa Nazarećanina.

Većina ljudi ipak vjeruje u Boga, ali maglovito ili ga riječima nijeće, a u dubini i ne zna što je on. Veoma ih je malo i među kršćanima, koji poznaju Crkvu u njezinoj mističnoj vezi s Kristom. Ipak i mnogo socijalista i komunista poštuje Isusa kao proroka. Svi ovi jesu li bezbožniji od Sokrata osuđenog da zbog bezbožnosti popije otrov? On je odbacio krive bogove Grada (Atene) u potrazi za pravim Bogom. Isto su tako i prvi kršćani bili osuđivani zbog bezboštva, jer se nisu htjeli klanjati idolima.

Pred kompleksnošću pojave ateizma, a osobito u ateističkim masama, shvaćamo razboritost i kao neko poštivanje sa strane II vatikanskog sabora. Oci Sabora nisu ostali na istraživanju ideja i knjiga, gdje se izražava teoretski ateizam. Pastiri, oni su promatrali ljude i mase nazvane bezbožnima. Radije nego da osudi Sabor je htio shvatiti i liječiti. Tražio je uzroke zlu i pripravo lijekove.

b) UZROCI ATEIZMA MASA

Ateizam masa, kako nam se prikazuje dok živimo i radimo među radnicima i siromasima, pokazuje uzroke njihove nevjere: propagandu, okolinu, nepravdu, bijedu s njezinim otvrdnućem savjesti, konačno neutjelovljenu vjeru.

Propaganda

Mase su podvrgnute svakoj vrsti propagande. Uza sve to, nerijetko se vidi, da djeca sama od sebe postavljaju pitanja o Bogu svojim učiteljima u bezbožnim školama ili pak traže da se o njemu obavijeste izvan škole. Tako se djeca međusobno ili potajno upućuju u tajnu života, dok njihovi odgojitelji šute o tom pitanju. Po svom protunaravnom obilježju propaganda ili bezbožna pouka okreće se protiv same bezbožnosti.

Jasno je, da se bezbožna propaganda, koliko god bila zlokobna, ne može suzbijati istim njezinim sredstvima, a još manje oružjem. Svršilo bi sukobom civilizacija. Od oružja nema zgodnijeg sredstva, da se onemogući apostolski rad. Revnost u obraćanju, u kojoj se više nastoji pobijediti nego uvjeriti, rađa ateizmom, mjesto da mu pruži lijek. Nije li Isus

rekao Petru: »Vrati svoj mač u njegove korice...« (Mt 26, 52)? On se sam pojavio kao »sluga«, koji »se neće svadati niti vikati, kojemu nitko neće čuti glasa na ulicama, koji ni pogažene trske neće prelomiti niti ugasiti žiška što tek tinja« (Mt 12, 18—20).

Okolina

Suptilniji uzrok ateizma od propagande, koja se, na koncu, sama od sebe ruši, jest okolina bez Boga. Danas postoje prostrane oblasti čovječanstva, u kojima izgleda da je Bog umro. Od kolijevke do groba sve se odvija bez Boga i ne zna se što bi se s njim radilo. Bog? Čemu? Za nj nema mjesta ni u tvornici, ni u laboratoriju, ni na velikim zborovima, pa ni u industrijaliziranoj poljoprivredi. Dijete i ženski svijet zbog toga najprije stradaju. Muškarac, zadovoljen oblikovanjem svijeta, gradnjom i proizvodnjom, često je manje osjetljiv za tu duhovnu ranu.

Ekonomsko i socijalno ustrojstvo tako je dobro napredovalo u nekim odlično socijaliziranim krajevima, da je to upravo »Kraljevstvo ljudi«, kako je rekao neki mladi čovjek iz Centralne Afrike prigodom posjeta nekom zadružnom gospodarstvu. Okolina kapitalističkog svijeta, gdje je novac Bog, ne vrijedi više od okoline kolektivističkog svijeta. Praktični materijalizam nije manje bezbožan od dijalektičkog: »Ne možete služiti Bogu i bogatstvu« (Lk 16, 13). Civilizacija obilja srlja u veliku pogibelj da bude bez Boga, jer »lakše će deva proći kroz iglene uši negoli bogataš ući u nebesko kraljevstvo« (Lk 18, 25). Uostalom, obilje manjine počiva u današnjem svijetu na bijedi masa. I upravo je tu najteži uzrok ateizma.

Nepravda

Nepravda nekih mogućnika, pojedinaca, društvenih slojeva ili naroda, naglašava ili dapače prouzrokuje iskorištavanjem nejednakost među ljudima. Odatle dolazi do otvrduća savjesti putem otuđenja što se od ljudi obraća protiv Boga, pogotovo ako ta nepravda dolazi od strane onih, koji kažu, da vjeruju u Boga, koji put čak od strane njegovih službenika ili predstavnika. Već je Pio XI u svojoj enciklici »Divini Redemptoris« pisao: »Ogromne mase radnika udaljile su se od Boga ogorčene, što se s njima ne postupa s dužnim poštovanjem.«

Pavao VI iznosi taj isti uzrok ateizma masa: »Ateiste mi katkad vidimo ganute plemenitim čuvstvima, ogađene osrednjošću i sebičnošću suvremenih društvenih krugova« (»Ecclesiam suam«, br. 98).

Koncil se na to navraća više puta:

»Ateizam promatran u cjelini nema izvor u samom sebi; on ga nalazi u raznim uzrocima, među koje treba ubrojiti i kritičku reakciju nasuprot religija, a naročito, u nekim krajevima, nasuprot kršćanske religije. Zato, u tom postanku ateizma, mogu vjernici imati znatan udio, u onoj mjeri, u kojoj, zbog nemara u vjerskom odgoju, lažna prikazivanja vjerske nauke i, također, zbog pomanjkanja njihova vjerskog, čudorednog i socijalnog života, može se reći o njima da oni više skrivaju pravo lice Boga i vjere negoli ga otkrivaju« (Shema 13, gl. 19, 3).

Značajno je, pa i neobično, da jedan koncilski tekst označuje vjernike, koji slabo proživljavaju svoju vjeru, kao jedan od uzroka ateizma. Ovdje je Vatikanski II prožet Duhom poput proroka Amosa ili Izaije objavljujući kao uvredu Bogu svako vjersko vladanje, koje ne radi najprije ono, što je pravo: »Kada postite . . . vi gonite sve svoje dužnike. Evo, postite, da se pravdate i svadate i da bijete šakama nemilo . . . Zar je takav post . . . ugodan Gospodinu? . . . Nije li ovo post, koji volim: da razvežeš nepravedne sveze, da razdriješiš remene ropstva, da pustiš na slobodu zarobljenike i da izlomiš svaki jaram? Nije li ovo post, koji volim: da daješ kruh svoj gladnima i primaš u kuću svoju siromahe i putnike, da zaodjeneš koga vidiš gola i da ne prezreš roda svoga po krvi? Tada će zasjati tvoje svjetlo kao zora i zdravlje će ti se brzo vratiti, i pred tobom će ići pravda tvoja i slava će te Gospodnja obujmiti« (Iz 58, 4, 6—8).

Isus kaže, da se čuvamo da ne sablaznimo malene, tj. ponizne: »Jao čovjeku, po kome dolazi sablazan« (Mt 18, 7; Lk 17, 1). Isus je to rekao kao zaključak parabolli o bogatašu i siromašnom Lazaru. Mnogi su ateisti jednostavno Lazari, koje sablažnjuju bogataši, koji se nazivaju kršćanima.

Tako, jedan je od najtežih uzroka ateizma nepravednost manjine, koja izaziva bijedu većine; a još je teže od ateizma što izgleda da je ova manjina u mnogo slučajeva vezana uz monoteističke religije i uz kršćanske crkve, jer se na njih oslanja i pomaže ih.

Isus nas je pretekao: nepravda nekih ohladnjat će ljubav mnogih i oboriti njihovu vjeru: »Jer će se bezakonje umnožiti, ohladnjat će ljubav u mnogima . . . Sin čovječji, kad dođe, zar će naći vjere na zemlji?« (Mt 24, 12; Lk 18, 8).

Vjera, koja zaboravlja Utjelovljenje

Prodirući do dna problema, do korijena zla, Koncil je bio srčan osuditi krivi začetak vjere, vjere bez Utjelovljenja, vjere, koja se čak protivi tajni Utjelovljenja. Ta osuda ima, bez sumnje, u vidu ono, što je uz nepravdu najdublji uzrok ateizma u masama.

»Udaljuju se od istine oni, koji znaju, da mi ovdje nemamo trajnog boravišta nego da idemo prema raj, a misle, da radi toga mogu zanemariti svoju ljudsku zadaću, te ne opažaju, da im sama vjera, koja vodi računa o svačijem zvanju, tu zadaću nameće kao tešku dužnost. Ali, ne varaju se manje oni, koji, obratno, misle, da se mogu posvetiti uz zemaljske poslove radeći kao da nemaju nikakve veze sa svojim vjerskim životom; taj život tada kod njih spadne samo na neke bogoštovne vježbe i neke određene moralne obaveze. Raskorak između vjere, kojom se mnogi hvale, i njihova svagdanjeg vladanja treba ubrojiti među najteže zablude našeg vremena. Tu su sablazan sa žestinom osudili već proroci Starog zavjeta; u Novom pak zavjetu sam Isus Krist njoj je još žešće prijeto ostrim kaznama. Neka se, dakle, ne stvara umjetna protivnost između djelatnosti profesionalnih i socijalnih s jedne strane i vjerskog života s druge strane. Pomanjkanjem u svojim vjerskim obavezama kršćanin pomanjkava u svojim obavezama prema bližnjemu, štoviše, prema samom Bogu, i tako dovodi u pogibao svoj vječni spas. Po prim-

jeru Krista, koji je provodio život zanatlije, neka se kršćani radije raduju da mogu vršiti sve svoje zemaljske poslove ujedinjujući u jednu životnu sintezu sve ljudske napore, obiteljske, profesionalne, znanstvene, s vjerskim vrijednostima, pod jednom vrhovnom upravom, pod kojom se sve nalazi usmjereno na slavu Božju» (Shema 13, gl. 41 § I).

Objavljujući ovu zabludu, Koncil raspršava jednako i zabludu modernih ateista, koji su, gledajući vladanje krivog kršćanstva, uzeli kršćansku vjeru kao »opijum naroda«.

Videći kako se neki kršćani ne zanimaju za ljude, kako zanemaruju svoju društvenu zadaću, odjeljuju vjeru od poslova, čak vjeru iskorištavaju da bolje eksploatiraju mase, ateisti su zaključili, da je kršćanska religija, i religija uopće, štetna. Oni vjeruju, da se ekonomskoj i socijalnoj slobodi čovjeka po samoj svojoj naravi vjera protivi, u onoj mjeri, u kojoj ona upravlja čovječju nadu prema iluziji nekog budućeg života i u kojoj odvrća ljude od izgradnje zemaljskog boravišta.

Kako se to često događa, jedna pogreška u nekom smislu povlači drugu pogrešku u protivnom smislu. Dijalektički ateizam pojavio se kao opreka kršćanstvu, koje je zaboravilo svoj središnji Misterij, onaj, da je sam Bog postao čovjekom, sve do rada svojih ruku, da bi objavio potpuno što su proroci navijestili: *nema vjere prema Bogu bez pravde prema čovjeku, jer je Bog postao čovjek.*

Čak neka vrst poštivanja siromaha ili obasipanje hvalama »Crkve siromaha« nije bez opasnosti da izazove reakciju bezbožnog humanizma. Zahtijevati, da se časti Isus u siromasima, a ne htjeti ekonomsko i socijalno oslobođenje siromašnih masa, to nije temeljito vjerovanje u misterij Krista Spasitelja svih ljudi i čitavog čovjeka. Obasipati hvalama »Crkvu siromaha«, koja bi bila ili bogata Crkva dobročiniteljica siromaha, ili slična bijednicima držanima u bijedi, to bi značilo karikirati pravu Crkvu Kristovu, osloboditeljicu od svih bijeda. Pogrešno stanje religije veoma je praktično sredstvo u rukama profitera da bolje izrabljuju mase iskorištavajući njihovu bijedu.

Ne poznajući duboku vezu između Boga i čovjeka, Isusa Krista Boga, koji je postao čovjekom, nekršćanske vjere manje su krive, što se ta skretanja uvode, ali se još više od kršćanstva izlažu pogibelji, da budu iskričljive i da budu izrabljivane. U islamu protivno pravom naučavanju Korana neki izvjesni fatalizam drži mase u njihovoj bijedi pomoću pogrešnog podlaganja volji Svemoćnoga. Muhamed, koji je iskusio materijalno siromaštvo, optužio je u svojoj propovijedi u Meki bogate uživače, kamatnike, ugnjetače siromaha. Usprkos tome i Koranu² neki vrlo bogati mogućnici žive udobno iskorištavajući mase bijednika, a prave se pobožnima zahvaljujući javnim molitvama i kojoj milostinji. To izaziva ateizam kod nekih mladih sablažnjenih muslimana. U židovstvu možemo ustanoviti analognu pojavu; unutarnji formalizam i rasizam nekih elemenata nazvanih »vjerni« odvrćaju od vjere Židove, koji hoće uspostaviti društvo na temeljima proročke pravde.

² Koran afirmira pravo siromaha na imovinu bogataša: 17,26; 51, 19; 70, 24—25; 6, 141

Tako, najbolji se odgovor na kritike ateizma protiv vjere sastoji u rasterećenju vjere od njezinih karikatura.

Nije li ovo najgori grijeh: profanirati vjeru iskorištavajući je u svrhu podjarmljivanja čovjeka, i to dotle, da mu se iščupa njegova vjera, njegov Bog? To je ubojstvo Boga u srcu ljudi pretendirajući da se nosi njegovo Ime.

Sv. Jakov označuje ovaj grijeh kao psovku: »Zar vas upravo bogataši ne tlače i ne vuku na sudove? Zar upravo oni ne psuju lijepo ime koje nosite?« (Jak 2, 6—7).

Bijeda

Te karikature i profanacije religije nisu, sigurno, jedini uzroci bijede. Ali je velika sablazan, kad se to događa. Isto tako, bijeda nema uvijek nepravdu kao uzrok. Ima bijednih stanja, koja zavise od prirodnih uvjeta života nekih naroda. Ali, ako se stvar dobro uoči, izgleda da bijedu često prouzrokuje ili povećava nepravedno izrabljivanje. A bijeda, i ona, naročito danas, riskira da vodi ateizmu.

Ako je tačno, da siromaštvo, oslobađajući čovjeka od briga bogatstva, stvara pogodnu klimu vjerskom životu, bijeda je uvijek loš savjetnik, pogotovo ako ona čitave mase baca u tjeskobu. Tu ateistička propaganda nailazi na zgodan teren i čak na važan dokaz. Ako problem za zabrinjuje filozofa ipak zadovoljna komforom potrebnim vrlini i proučavanju ili istraživanju, zlo pod svojom najodnoznijom formom, naime izrabljivanjem čovjeka, izaziva kod ugnjetavanih masa tupost ili gađenje i očaj ili protest i prevrat.

Bijedne mase osjećaju se napuštene, lišene svega i svakoga, izdane od onih, koji bi ih trebali pomagati u njihovu oslobađanju; sam Bog je umiješan u spor. »Zašto, dakle, Bog daje djecu onima, koji ih ne mogu hraniti?« — pitala je u očaju jedna majka osmero djece nemajući više da im što da jesti. »Ako Bog postoji, on je moguć i dobar. Ako je moguć i dobar, kako može ostaviti ovu djecu u bijedi? Dakle, on nije dobar... onda je bolje, da i ne postoji...« Jedan Židov, koji je pobjegao iz logora Auschwitza, povjerio se: »Toliko sam molio Boga prije nego su mi odveli djecu u krematorijsku peć, da bi mi se činilo da psujem, kad bih se još danas usudio afirmirati njegovo ime. Radije neka budem smatran ateistom.« To očitovanje i te psovke nemaju ništa zajedničko s onima bogataša, što ih osuđuje sv. Jakov. Bezboštvo siromašnih druge je vrste od onog filozofa i bogataša. Ono ponovno sastavlja jadicovanje psalama, što ga je sam Isus na križu žarko molio: »Bože moj, Bože moj, zašto si me ostavio?« (Mt 27, 46). Taj »ateizam« zar nije tajna molitva? Zaista, svi zapušteni nisu pravedni u moralnom i religioznom smislu, ali je Pravednik molio njihovu molitvu, onu skrivenu pod ateizmom.

Taj ateizam bijednih masa ne može biti pravi ateizam, jer Biblija otkriva koliko se sam Bog pomiješao s tlačenim narodom. To znači, da se Bog htio objaviti narodu mučenu bijedom, ne da ga ostavi da ga tlači tiranin, nego da ga oslobodi svojom moćnom desnicom. On se

objavljuje kao Onaj, koji je čuo vapaj i vidio jad naroda. Ali je ovaj narod tako preopterećen, da »se opire da sluša, jer ne može više slušati slomljen u duši od težine robovanja« (Izl 6, 9). Jahve tada ne prigovara ništa svome narodu. Svaljuje krivicu na faraona, koji je ropstvom oglušio narod za riječ Božju. Izaija je dobro prorokovao taj put naroda iz dubine bijede u noć ateizma: »Lutat će zemljom tlačen i gladan, postat će bijesan i psovat će svog kralja i svog Boga; dižući svoje oči k nebu, a zatim gledajući zemlju, naći će tamo samo nevolju i tamu, mrak i tjeskobu, vidjet će samo noć. Nije li tama ondje, gdje je tjeskoba?« (Iz 8, 21—23).

Ali, ova noć priprema zoru, koju narod svuda traži:

»Ako vam kažu: ‚Pitajte duhove i vrače, koji šapću i mrmljaju‘: Radi sigurnosti narod treba da pita savjet u svojih bogova, za žive savjetovati se s mrtvima! Da bi primio svjedočanstvo i objavu, zacijelo da će tako govoriti, jer nema za njega zore i vidi samo noć. Nije li tama ondje, gdje vlada tjeskoba? U prošlosti osramotio je zemlju Zabulonovu i zemlju Neftalijevu, ali će u budućnosti napuniti slavom put mora, s onu stranu Jordana, područje neznabožaca. Narod, koji ide u tami, vidio je veliku svjetlost, nad stanovnicima tamne zemlje zasjala je svjetlost. Ti si umnožio njihovu radost, ti si učinio da se pokaže njihovo veselje; oni se raduju pred tobom, kao što se čovjek raduje u vrijeme žetve, kao što se veseli, kad se dijeli plijen. Jer ti lomiš njegov jaram, bič njegovih leđa, štap njegova ugnjetača kao u vrijeme Madijana. Jer svaka ratna obuća, svaki plašt krvlju natopljen izgorjet će, bit će plijen plamena. Jer nam se rodi dijete, sin nam je dan. On je primio vlast na svoja leđa, a ime je njegovo: Divni Savjetnik, Jaki Bog, Vječni Otac, Knez mira. Dana je vlast mira bez svršetka tronu Davidovu i njegovu kraljevstvu, da ga učvrsti i ojača u pravu i pravednosti. Od sada i uvijek to će činiti ljubav Jahve Sabaotha« (Iz 8).

Izaija ide dotle da kaže, da se Bog krije u narodu, da ga spasi od njegovih neprijatelja, koji ga moraju prepoznati: »Zaista, ti si skriveni Bog... Spasitelj« (Iz 45, 15). Zaista, Isus će otkriti svoju prisutnost u gladnom, golom, beskućnom, utamničenom čovječanstvu: »Bio sam gladan... Zaista, kažem vam, meni ste učinili ono, što ste učinili jednom od ove moje najmanje braće« (Mt 25, 35—36, 40).

U svojim borbama mi smo suprotstavili nauke naukama, narodne zahtjeve kršćanskim načelima. Radnici su, dakle, napustili vjeru, na koju su se pozivali buržuji da brani uspostavljeni poredak, smatran nepromjenljivim i nepovredljivim.

Zbog toga, što nije prepoznat njihov Bog, Isus, skriven u njima, mase su povjerovale u ono, što obožava njih same: proletarijat postaje apsolutna vrijednost, a njegova revolucija Vrhovno Dobro, utjelovljeno u Partiji Posvećenoj Učiteljici i Vrhovnom Suverenu.

Ateizam proleterskih masa nije u biti drugo nego shvaćanje, više ili manje jasno, Boga, koji se u njima htio sakriti, ali koji im još nije otkriven od onih, koji ga moraju objaviti. One imaju pravo na stvarnu objavu onoga. čega subjektivno ne znaju, ali predosjećaju i tapkajući traže.

Skriveni Bog i zlo

»Ti si zaista skriveni Bog.« Tu riječ Izaijinu mole svećenici petkom u breviru; siromašne je mase žive sve dané svoga života. Tko god trpi na sebi, na svojoj djeci, na svojoj braći zlo svijeta i, gore od zla, grijeh svijeta, ne može prihvatiti odviše laka prikazivanja Boga Oca Osvetnika ili Dobričine, Boga Vrhovnog Bića, Lijepog Graditelja Svemira ravnoдушna u svome nebu Slave.

Shema 13. objavljuje kao jedan od uzroka ateizma u isto doba »zlo u svijetu« (19/2) i pogrešna prikazivanja (vjerske) nauke (19/3). Pavao VI prepoznaje među uzrocima ateizma »zahtjev, koji se odnosi na prikazivanje božanskog svijeta. Htjelo bi se, da prikazivanje bude uzvišenije i čistije u sravnjenju s onim, koje prave, možda, spornim izvjesne nesavršene forme jezika i kulta« (»Ecclesiam suam«).

Što se tiče proleterskih masa, zahtjev se odnosi nadasve na afirmaciju Boga, koji vodi računa o karakteru tajanstvenom, skrivenom, Boga i zla, jer radnici i siromasi znadu, da je zlo nesnosna stvarnost, iako filozofi tvrde, da je ono samo odsutnost bitka. Oni znadu iz iskustva, da Bog nije vidljiv u ovoj materiji, koju oni obrađuju i istražuju s velikim trudom. Oni znadu, da je život jedna smrt: »Vraćam se svake večeri kao mrtav od truda«, izjavio je jedan radnik.

Iskustvo radničkih masa dostiže iskustvo mistikâ, koji su morali proživjeti, u svom približavanju živom Bogu, noć osjetila i noć vjere. Svojom duhovnom intuicijom Tereza, mala buržujka, koja je postala karmelićanka u Lisieuxu, dostigla je nevolju bezbrojnih malih ovog svijeta: »Broj malih vrlo je velik na zemlji« (*Zašto te volim, o Marijo*). Navevši te riječi, o. Lucien-Marie od sv. Josipa nastavlja: »i svi su oni spašeni u sjedinjenju s Kristom na križu, koji je vikao Bogu svoju nevolju i očaj tolikih malih: »Bože moj, Bože moj, zašto si me zapustio?« (cfr Journet, *Raison et raison*).³

Živeći u noći, mase ne mogu vjerovati onima, koji im govore o danu kao da noć ne postoji. U svojoj agoniji jedan je Židov, poznat nevjernik, govorio svojoj ženi o Isusu iz Nazareta. Njegova žena, Židovka vjernica. odgovori mu: »Ali, govori mi o Bogu, mi smo Židovi.« A on joj odgovori: »Tvoga Boga, tvoga Boga nitko nikada nije vidio. Ali, Isus je Milosrđe i Ljubav.« Te riječi u pučkim ateističkim masama mnogi među onima, koji poznaju Krista, misle i govore. Oni dostižu Ivana, mističnog apostola: »Boga nikad nitko nije vidio« (1 Iv 4, 12), »Boga nikad nitko nije vidio; samo Sin, koji je u krilu Očevu, Boga je objavio« (Iv 1, 18).

Pavao, obraćajući se lučkim utovarivačima u Korintu, svijetu, u kojem nije bilo »mnogo na ljudsku mudrih, ni mnogo moćnih, ni mnogo plemenitih« (1 Kor 1, 26), dobro je znao, da im može govoriti samo o Isusu Kristu, i to o Isusu Kristu raspetime: »Braćo, kada sam došao k vama, nisam došao da vam navijestim svjedočanstvo Božje visokim riječima ili mudrošću. Nisam htio među vama ništa drugo znati nego Isusa Krista, i to Isusa Krista raspetoga« (1 Kor 2. 1—2).

³ Cfr *Documents*

Oni, koji su raspeti u svome tijelu, ne mogu vjerovati u Boga, koji ne bi bio s njima na križu.

Dobro je s vjerom i ljubavlju pristupati ateističkim masama, raspoznajući u njima tajanstvenu prisutnost Onoga, kojega one, čini im se, niječu, a kojega zovu kao Macedonac u »Djelima apostolskim«: »Dođi k nama« (Dj. ap. 16, 9). Jednog svećenika radnika, koji je govorio s nekim ateistima, jedan od njih upita: »Jesi li ti spreman da budeš razapet?«

II — ODGOVOR ATEIZMU MASA

Objaviti uzroke ateizma masa i istaći njegovo duboko značenje, već znači odgovoriti onima, koji »traže tapkajući« (Dj. ap. 17, 27) u noći. Upravo to je htio učiniti II vatikanski sabor i učinio je, zadovoljivši se da samo napomene prijašnje osude u odnosu na ateističku nauku i praksu: »Crkva, vjerna istovremeno Bogu i ljudima, ne može da prestane osuđivati s boli i s najvećom čvrstinom, kao što je radila u prošlosti,⁴ te nauke i te kobne načine postupanja, koji se protive razumu i općem iskustvu i čine da čovjek izgubi svoju prirodenu plemenitost. Međutim, ona nastoji da shvati u duhu ateista skrivene uzroke nijekanja Boga i, vrlo svjesna težine problemâ, što ih ateizam iznosi, vođena svojom ljubavlju prema svim ljudima, smatra, da te uzroke treba podložiti ozbiljnom i temeljitom ispitivanju« (»Crkva u suvremenom svijetu«, gl. 21, § 1. i 2).

Nove bi osude bile zaista beskorisne i, čak, štetne. Izložile bi se opasnosti da bremsaju na već prijašnjim doktrinama povijesni pokret, koji evoluirao sve brže i brže. Nove bi osude utvrdile mase u uvjerenju, da im je Crkva protivnik, jer je vezana, one misle, uz ekonomski, politički i socijalni poredak, koji njih tlači. Zbog toga, i pored neprekidnih zahtjeva, da Koncil ponovno osudi marksistički ateizam, velika većina Otaca i sam Pavao VI dali su prednost stavu, koji »se ne ograničuje na oplakivanje i kukanje« (»Ecclesiam suam«, éd. Etudes religieuses, cfr Documents).

Koncil je znao izbjeći i jednu drugu opasnost: zauzeti stav »paternalistički«, »popustljiv«, kao da bi se zadovoljio time, da gleda tegobno čovječanstvo kroz prozor, s visine svoje veličine. Od početka 13. sheme Crkva se deklarira solidarnom s patničkim čovječanstvom: »Radosti i nade, žalosti i tjeskobe ljudi ovog vremena, naročito siromašnih i svih onih, koji trpe, također su radosti i nade, žalosti i tjeskobe Kristovih učenika, i nema ništa pravo ljudsko, što ne bi našlo odaziva u njihovu srcu. Njihovu zajednicu sačinjavaju, doista, ljudi sakupljeni u Kristu, koje vodi Duh Sveti na njihovu putu prema Očevu kraljevstvu, i nosioci vijesti spasenja, koju treba svima iznijeti. Zajednica kršćana vidi sebe stvarno i duboko solidarnom s ljudskim rodnom i njegovom poviješću« (Shema 13, § 1).

⁴ Već u četiri navedene enciklike kao one, koje osuđuju ateistički komunizam, objavljen je i osuđen njegov glavni uzrok: egoizam i volja vlasti bogatih.

Na taj način Crkva zacrtava put, kojim hoće da ide, kojim nije prestala ići i pored slabosti nekih svojih članova. Svako popustljivo držanje prema masama one osjećaju kao uvredu. Bog nije gledao ljudske mase s visine neba, niti im je govorio preko radija i televizije. On je sišao s neba pa je prebivao među njima. Radio je svojim rukama, čovjek među ljudima. Zbog toga napominje konac poglavlja 13. sheme o ateizmu: »Po svome utjelovljenju Sin se Božji tako reći sjedinio s čitavim čovjekom. Radio je ljudskim rukama, mislio je ljudskim umom, djelovao je ljudskom voljom, volio je ljudskim srcem. Rođen od Djevice Marije, postao je uistinu jedan od nas, u svemu sličan nama, osim u grijehu« (22, 2).

1. Poštivati vremena i ritmove objave

a) Prorokovati

Važno je da se počne od početka, da se poštuje ritam Svete Povijesti i misterij spasa: »Ne budite, nemojte smetati mojoj ljubavi, dok njoj samoj ne bude volja« (»Pjesma nad pjesmama«, II, 7).

Bog je u prvo doba htio govoriti po prorocima, i sam Isus, predstavljen od proroka Ivana Krstitelja, očitovao se najprije kao prorok. On sam na se primjenjuje definiciju proroka (Izaije): »Duh je Gospodinov na meni, jer me je posvetio pomazanjem i poslao me da donesem evanđelje siromasima, da navijestim zarobljenima otkup i slijepima povratak vida, da oslobodim potlačene, da propovijedam godinu milosti Gospodinove« (Lk 4, 18—19).

Uloga proroka sastoji se u tome, da zahtijeva i uspostavi pravdu među ljudima u ime Onoga, kojega su objavili prije njegova dolaska, jer se pojavio kao Sin čovječji i Sin Božji, Bog koji je postao čovjek. Ako se ne počne ovim proricanjem pravde, ateisti ne mogu vjerovati, jer njih sablažnjuje u samom početku religija, koja ne bi počivala na pravdi bez koje je ljubav samo mistifikacija, a tajna Utjelovljenja pogrdena prije nego im je objavljena.

b) Propovijedati Evanđelje

Poslije takva proricanja, treba Evanđelje propovijedati i katekizirati. Evangelizirati znači otkriti Božju ljubav prema onima kojima se govori, radosnu vijest uspješnog života preko križa, Uskrs osloboditelja svih ljudi i svega čovjeka. Evanđelje dopušta ovaj potrebiti ambiguitet veze između duhovnog i vremenitog, koji su različni, ali nisu odvojeni: Isus je optužen da buni narod. Ali, njegova proročka riječ i njegovo Evanđelje daju doista narodima duhovnu snagu kadru da pokrene čitavo čovječanstvo. Važno je, da se Evanđelje ne učini bljutavim, da mu se ostavi njegov proročki udio, kvasac što podiže tijesto. Ta snaga Ljubavi činjenica je, koja se nalazi u Evanđelju, ona je dar, ono poklonjeno što postoji bilo da ga primaju ili pak odbacuju. Ateist može tvrditi, da nema Boga, da svemir i čovjek nisu stvoreni. Svejedno, Bog postoji i

sve dolazi od njega i sve se k njemu vraća. Božja opstojnost ne zavisi od negiranja ili afirmiranja Boga sa strane čovjeka. Svim ljudima apostol mora navijestiti ono, što su pastiri čuli u noći, kao vijest ili poruku, kao činjenicu, koja se vidljivo nalazi u Evanđelju: »Rodio vam se Spasitelj. Evo vam znaka: naći ćete djetesce... u jaslama« (Lk 2, 12). Ta povijesna činjenica jest postojanje Isusa. Mnogi ateisti ne postignu to da bi vjerovali u nevidljivog Boga, ali priznaju kao nepobitno postojanje Isusa, njegove osobe, njegova života, njegovih riječi i svega onoga što je po njemu postalo. Nije li on čovjek? I nije li od Boga? Sam Bog? Ovaj Isus, koji je umro, ali o kome apostol govori da živi (Dj. ap. 25, 19) došao je da otkrije nevidljivog Boga čija je on vidljiva slika (Žid 1, 1—4).

c) Katekizirati

Kako se doista može katekizirati, ako se nije najprije evangeliziralo? Bilo je vrijeme, i to vrijeme nije tako daleko, kada katekizam, sav didaktičan, gotovo nije sadržavao Evanđelje ili, bolje, samo neke odlomke u svrhu ilustriranja doktrinalnih teza. Srećom, katekizam je danas široko evanđeoski. Ipak, on ne može osloboditi ili dispenzirati od direktnog i ukupnog čitanja Evanđelja. Apostoli, svećenici, katekisti, pobornici dobili bi mnogo čitanjem Evanđelja ne u malim odlomcima da bi poduprli i rasvijetlili svoje učenje, nego jednostavno da bi gledali Isusa, sjedinili se s njegovom Osobom i s njegovim Duhom. Samo tada katekizam može donijeti svoj plod, ako je apostol probudio vjeru u Evanđelje. Katekumen već vjeruje po definicijama, ali prije krštenja treba da bude uveden u velike misterije Krista, Trojstva, Crkve. Konačno, prije nego prijeđe vrata svetišta da tu primi tijelo Gospodinovo, treba da se krsti i da izgovori čitavi Vjerujem.

2. Navješćivati samo Isusa Krista rassetoga (1 Kor 2, 1)

Pravi odgovor dužan interpelaciji ili pozivu ateista može biti samo onaj, kojim završava poglavlje što ga je II vatikanski koncil njima posvetio: otkriti u Isusu istovremeno čovjeka i Boga, i dakle pravdu ljudsku kao pravdu Božju i religiju Božju kao religiju ljudsku. Sva se poglavlja 13. sheme završuju na taj način sintetičnom vizijom Isusa Krista, koji privlači k sebi čitavo čovječanstvo i čitav svemir, koji je sve ljudsko primio postavši čovjekom, dotle da dijeli s ljudima njihov teški radnički poziv.

Četiri puta shema pokazuje Isusa kao drvodjelca u Nazaretu: »On je radio svojim rukama, da bi bio doista čovjek« (22, 2). »On je provodio život radnika svoga vremena i svoga kraja«, da bi bio solidaran ili zajednički obavezan sa svim ljudima (32, 2). »On je provodio život radnika« i tako ujedinio grad nebeski i grad zemaljski, aktivnosti zemaljske i vrijednosti vjerske (43, 1). »On je dao radu uzvišeno dostojanstvo radeći svojim vlastitim rukama u Nazaretu«, i tako je spojio radnike sa spasiteljskim radom« (67, 2).

Na drugom mjestu prikazan je kao prorok, koji optužuje s većom snagom nego svi proroci sablazan vjere bez pravde i koji prijeti krivcima te sablazni teškim kaznama (43, 1). Za vrijeme Koncila jedna vizija Isusa kao proroka prikazana je na ekranu u Rimu, u filmu Pasolinija. Vizija parcijalna, ali sugestivna i značajna. Taj Krist nije, bez sumnje, Krist. Uostalom, tko može na ekranu pokazati Krista? Bar su Oci, njih nekoliko stotina, koji su gledali taj film, mogli konstatirati, da jedan marksist, premda ne vjeruje u Boga, nije indiferentan prema Sinu čovječjemu, proroku siromašnih, Mesiji naroda.

Zašto da ne pođemo od onoga, što odvajaju već ovi ateisti, da bismo im otkrili druge aspekte Isusa i njegova misterija? Stoga tako 13. shema predstavlja Isusa na poslu preko njegova Duha u čitavom čovječanstvu:

Ono, što je rečeno u deklaraciji o nekršćanskim religijama, vrijedi jednako za ateizam masa: »Katolička crkva ne odbacuje ništa od onoga, što je istinito i sveto u tim religijama. Ona gleda s iskrenim poštovanjem te načine djelovanja i življenja, te propise i doktrine, koji, premda se u mnogo tačaka razlikuju od onoga, što ona drži i propisuje, ipak donose često zraku istine, koja rasvjetljuje sve ljude.«

Poći od te zrake istine, koja dolazi od Riječi, koja rasvjetljuje svakog čovjeka (Iv 1, 9), biva moguće pokazati Riječ kao Raspetoga i Uskrsloga, koji živi u Crkvi i u čovječanstvu, koje on preporada u sebi.

Prije 3. sjednice Pavao VI služio je misu u crkvi Gospe preko Tibera. Jedna radnica iz kvarta, Yole, tamo donese svoga brata Julija potpuno paraliziranog (paraliziran mu je bio i jezik), već četrdeset godina, tj. 18 mjeseci poslije njegova rođenja. Oni su dugo živjeli u bezvjerju, iz odvratnosti i očajja. Yole je radila preko 8 sati dnevno za malu nadnicu i posvetila se svome bratu, koji je u svemu trebao tuđe pomoći. Jednog dana, Antonietta, krojačica, svrati se k Juliju; ona mu je govorila o nekome, koji njega ljubi i koji će ga jednoga dana uzeti u svoje naručje da s njim igra i pjeva. Julio povjeruje Riječi te od radosti saopći svoju vjeru Yoli. Ali, ona je smatrala nužnim da postavi papi jedno bitno pitanje. Za vrijeme homilije ona je vikala »živio papa!« pa je papa, poslije mise, došao k Juliju, dugo ga grlio, dok je Yole pripovijedala, na prekotiberskom narječju, njihovu historiju te zaključila: »Hoće li ili neće Julio uskrsnuti s Isusom?« »Hoće«, odgovori papa, »on će biti neposredno s desne strane Isusove, a vi neposredno s lijeve.« Tu je nadu Crkva dala na Koncilu čovječanstvu paraliziranom od straha za svoje uspjehe i svoje bijede.

Pavao VI postavio je najvažnije pitanje na način odgovora ateistima: »Mi vidimo ateiste kako posuđuju iz našeg Evanđelja oblike i jezik solidarnosti i ljudske samilosti. Nećemo li mi jednoga dana biti kadri odvesti te ekspresije moralnih vrednota njihovim pravim izvorima, kršćanskim izvorima?« (»Ecclesiam suam«, 98).

3. Moralne vrednote ateista i njihovi kršćanski izvori

Rad, pravda, mir, jedinstvo, napredak siromašnih — sve te velike težnje ateističkih masa imaju zaista kršćanske izvore (evanđeoske ili biblijske), ali ateisti tim težnjama ne znaju početak pa idu dotle, da

misle, da je Crkva protivna njihovim težnjama. Na taj način radnici znadu iz iskustva, da bi rad morao čovjeku osigurati njegovo dostojanstvo, ali da je rad vrlo često sredstvo pritiska i ponižavanja čovjeka. Oni znadu, da imaju pravo na rad, ali vrlo često moraju se štrajkom odreći toga prava, da bi branili svoja radnička prava. Nije li uputno otkriti radnicima Onoga, čiji Otac radi bez prestanka, i koji je i sam bio radnik, drvodjelac i drvodjelčev sin? Zbog toga preko njega, a ne preko ikoga drugoga ili ikoje teorije, Crkva će opet naći mase, koje je izgubila.

Prorok iz Galileje, koji je optužio nepošteni novac i ponor, koji dijeli osuđenog bogataša i spašenog siromašnog Lazara, koji je proglasio blaženima gladne pravde, to je Onaj, koji se zauvijek izjednačio sa siromašnim masama i koji je, svojim Evanđeljem, puninom Zakona i proroka, pokrenuo u čovječanstvu te struje pravde i mira, koje neprestano dižu narode. Ne treba li pokazati njegovo pravo lice izobličeno od onih, koji imaju interesa prikazati ga ugodnim galilejskim sanjarom ili kraljem nad kraljevima, koji opravdava i potvrđuje sva ugnjetavanja?

Ako se proletarijat smatra pokretnom snagom povijesti, nema li on pravo znati, da su uistnu siromašni u Isusu Kristu pokretna snaga svete povijesti spasa? Onima, koji umiru, da čovječanstvo sutra pjeva čovječju univerzalnu zajednicu, nije li uputno otkriti nadu u savršenu zajednicu u veliki dan povratka Onoga, koji sudi pravdu i ljubav ljudi? Nemaju li pravo znati, da oni, gradeći ljudski Grad u pravdi i pravu, grade nebeski Jeruzalem i da se ovaj ne može graditi bez rada na onome?

4. Produbljavati Evanđelje

Radi se u suštini o autentičnom kršćanskom životu od strane svih kršćana, laika, svećenika, redovnika, biskupa. Koncil je samo zacrtao put; ostaje da se put prevale, prijede. »...Što se tiče lijeka ateizmu, treba ga očekivati, s jedne strane, od adekvatne prezentacije doktrine i, s druge strane, od čistoće života Crkve i njezinih članova. Na Crkvi je da prikaže prisutnim i kao vidljivim Boga Oca i njegova utjelovljenog Sina svojim obnavljanjem i čišćenjem bez prestanka, pod vodstvom Duha Svetoga. Tu treba nadasve svjedočanstvo žive i odrasle vjere, tj. vjere izgrađene da jasno raspozna poteškoće i sposobne da ih svlada. Mnogobrojni mučenici dali su i trajno daju sjajno svjedočanstvo takve vjere. Njezina se plodnost mora očitovati u prožimanju svega života vjernika, uključivši njihov svjetovni život, i angažiranju za pravdu i ljubav, naročito na dobrobit razbaštinjenih. Napokon, najviše pridonosi, da se otkrije prisutnost Božja, bratska ljubav vjernika, koji složno rade za vjeru Evanđelja i koji se pokazuju kao znak jedinstva (Shema 13, gl. 21, § 5).

Sigurno, tekstovi su uvijek kratki pred takvim životnim istinama. Neki su Oci opazili, da je trebalo jasnije pokazati, da Krist sve k sebi privlači upravo stoga, što je prihvatio sve ljudsko stanje, sve do naza-
retske radionice i križa, i da taj misterij Isus nastavlja živjeti u radničkim masama. Na početku Koncila više njih je tražilo, da se rastumači i navijesti evandeoska istina otkrivena u Matejevu Evanđelju 25, 35:

otajstvena prisutnost Kristova u čovječanstvu, koje trpi (»Bio sam gladan i vi ste me nahranili...«).

Sv. Jakov optužuje bogataše, koji ne plaćaju pravednu nadnicu svojim radnicima, kao one, koji osuđuju i ubijaju Pravednika, samog Isusa (Jk 5, 6). Nepravedni bogataši, koji tlače radnički narod, to su, prema sv. Jakovu, pravi bogoubojice.

Ako naša dogmatska teologija nije još u stanju da jasno izreče tu vjersku istinu, postavimo barem njezin temelj navodeći one velike tekstove Novog zavjeta, koji daju puninu riječima prorokâ Starog zavjeta.

U času, kad Duh Isusov zove apostole da se posvete radničkim masama i da počnu među te mase, znajmo barem proglasiti velike istine vjere, koje oni žele integralno proživljavati slijedeći Isusa, jedinog svećenika, drvodjelca iz Nazareta, Gospodina slave, koji živi do svog povratka u siromašnim masama radi njihova materijalnog i duhovnog, vremenitog i vječnog oslobođenja.

Obračanje siromasima u stvari znači obratiti se radnicima, jer biblijski siromasi, kako smo gore vidjeli, nisu prosjaci, nego tlačeni narod, koji traži svoje oslobođenje, a današnji siromasi su narodi ili jedna socijalna klasa, koja želi svojim radom postići svoje oslobođenje. Sigurno, uvijek će biti siromašnih čak među radnicima, ali ateističke mase danas su istovremeno radničke mase i one su te, koje očekuju Evanđelje pravde.

Baš je njima Koncil htio uputiti odgovor na njihov poziv. Pokrenuo se dijalog. Ne može se ostati na tom stupnju. U svom dubokom životu Crkva, tj. Krist, koji uzdržava samo njezino biće, živi u solidarnosti s radničkim čovječanstvom:

»Bog, koji je nekad mnogo puta i na mnogo načina govorio ocima po prorocima, progovorio je nama u ove posljednje dane po svom Sinu« (Žid 1, 1—2), »... koji je htio imati zajedničko s ljudima meso i krv, u svemu sličan svojoj braći... sposoban, budući da je sam trpio, da pomogne onima, koji trpe« (Žid 2, 14—18).*

PAUL GAUTHIER

---

* Ovaj odlični članak poslao nam je svećenik Paul Gauthier, doktor teologije i socijalnih nauka, osnivač društva svećenika i laika pod nazivom »Isus radnik«, jedan od prvoboraca pokreta svećenika radnika u Francuskoj. Za vrijeme II vatikanskog koncila dr. Gauthier boravio je u Rimu, gdje je uspio okupiti lijep broj biskupa, nekoliko kardinala i dosta vrlo poznatih teologa, s kojima je imao svake sedmice sjednicu s predavanjima i raspravama o »Crkvi siromaha«. Paul Gauthier sada živi u Nazaretu.

Članak je dio jedne njegove neobjavljene knjige.